

РОЗДІЛ 2 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.2.12>

СПОСОБИ УТВОРЕННЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ В РОМАНАХ ДЖ. К. РОУЛІНГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА

MEANS OF NONSE WORDS FORMATION IN HARRY POTTER NOVELS BY J. K. ROWLING

Лелет І.О.,

orcid.org/0000-0002-0865-9358

доцент кафедри філології

Одеського національного морського університету

Представлене дослідження представляє собою спробу визначити основні способи утворення okazionalizmів в романах Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера. Вибір матеріалу дослідження зумовлено насиченістю творів про юного чаклуна «новаторською та унікальною» термінологією, що значно збагатила англійську мову. Okazionalizmi – це авторські неологізми, які утворюються за правилами словотвору та лише в умовах певного контексту як лексичний засіб художньої виразності. Вони відображають особливості світобачення автора твору, розширюють образні засоби і слугують одним із способів творення мовної гри. Okazionalizmom притаманна низка характерних рис: незафіксованість у словнику, спонтанність створення, порушення норм вживання, короткочасність та одноразовість вживання, однозначність, експресивність значення, залежність від контексту. Okazionalizmi є безеквівалентними лексичними одиницями, тому, як правило, вони не перекладаються, а «передаються» засобами цільової мови, що вимагає від перекладача значної ерудованості та креативності. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що найпоширенішим способом утворення okazionalizmів в романах про Гаррі Поттера є афіксація. Знання значень суфіксів і префіксів допомагає визначити значення незнайомих слів, утворених від вже знайомих. Важливо, що в okazionalizmi словотворенні зовсім необов'язково використовувати афікси англійської мови. Трапляються випадки, коли okazionalizmне слово утворено за допомогою граматик інших мов. Також зафіксовані okazionalizmi, що з'явилися завдяки скороченню (аббревіації). Окрім цього, мають місце такі словотвірні процеси як контамінація та конверсія. Поширено вживання запозичень з латинської, грецької, французької та інших мов.

Ключові слова: аббревіація, афіксація, деривація, конверсія, контамінація, okazionalizm.

The given research is an attempt to establish the major means of nonce words creation in Harry Potter novels by J. K. Rowling. The choice of the material for investigation is due to the fullness of the stories about the young wizard with "innovative" terminology that has greatly enriched the modern English language. Nonce words are the author's neologisms that are created according to the word-formation rules and are used only in a particular context as a lexical expressive means. They reflect the peculiarities of the author's world outlook, expand figurative means and serve as one of the ways of creating play on words. Nonce words are characterized by the following traits: they are not fixed in dictionaries, their creation is spontaneous, their usage violates language standards, they are employed only once within a short period of time, they are monosemantic, but have expressive meaning, they depend on the context. Nonce words are non-equivalent lexical units, that's why they are not translated but interpreted with the help of lingual means of the target language. This task demands much creativity and wide knowledge of the realia translated from interpreter. The carried out investigation allows to say that the widest spread ways of nonce words formation in Harry Potter novels is affixation. Knowing the meaning of suffixes and prefixed added helps to define the meaning of unknown words that have been created from the already known ones. It is important to emphasize that occasional word-formation does not always require the English affixes. It sometimes occurs that a nonce word is created with the help of grammars of other languages. Besides affixation, we have fixed nonce words created by means of shortening (or abbreviation). Such word-formation processes as contamination and conversion take places as well. Wide usage of Latin, Greek, French, etc. borrowings is fixed too.

Key words: abbreviation, affixation, contamination, conversion, derivation, nonce word.

Постановка проблеми. Авторські новоутворення, або okazionalizmi, завжди привертати увагу дослідників, однак, активне дослідження okazionalizmності почало розвиватися відносно недавно. Як правило, матеріалом досліджень слугують літературні твори, оскільки індивідуаль-

но-авторське словотворення є яскравою особливістю, передусім, художньої мови. Okazionalizmi не входять до загального вжитку й не фіксуються в словниках. Аналіз новотворів в текстах поттеріани, а саме особливостей утворення okazionalizmів слів, представляється *актуальним*, адже

література жанру фентезі сприяє збагаченню складу англійської мови лексичними новоутвореннями, які передають реалії світу художнього твору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Динамічні та інноваційні процеси в мові привертають увагу мовознавців до проблем індивідуально-авторського словотворення. Серед численних праць, присвячених питанням неологізмів, слід відзначити роботи І. В. Андрусак [1], М. В. Белозорової [2], М. О. Жулінської [4], А. Е. Левицького [6], С. І. Нешко [7], А. В. Янкова [13] та ін. Проблеми словотвору в англійській мові проаналізовано в праці Ю. А. Зацного [5]. Проблематика оказіоналізмів підіймається О. М. Турчаком [11]. Дослідженню творчості Дж. К. Роулінг присвячені роботи О. Винарчик [3], О. С. Солодової [10], І. В. Шпака [12].

Постановка завдання. *Об'єктом* представленого дослідження є оказіоналізми, відібрані з романів Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера. *Предметом* вивчення слугують особливості словотворення оказіоналізмів у вищезгаданому романі.

Мета роботи полягає у визначенні основних способів утворення оказіоналізмів в романах Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера. Для досягнення поставленої мети розв'язано низку наступних *завдань*:

- вивчено лінгвістичну літературу за темою дослідження,
- описано поняття «оказіоналізм»,
- окреслено особливості та відмінні риси оказіоналізмів,
- проаналізовано суцільну вибірку оказіональних слів з досліджуваного літературного твору.

Матеріалом дослідження є тексти романів англійської письменниці Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера. Їх вибір зумовлено насиченістю творів «новаторською та унікальною» термінологією, адже Дж. К. Роулінг збагатила англійську мову й продемонструвала креативність у сфері термінотворення [3, с. 156].

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз лінгвістичної літератури показує, що в сучасному мовознавстві існує багато поглядів на сутність явища оказіональності.

В термінологічному словнику О. О. Селівановою під оказіоналізмами (від лат. *occasionalis* – випадковий) розуміються мовні одиниці, які відносяться до складу стилістичних неологізмів, створені в ідіостилі певних авторів текстів і не набули поширення. Оказіоналізми

увиразнюють індивідуально-авторське мовлення, надають йому експресивності, емотивної забарвленості, образності, іноді служать способом створення концепту художнього твору [8, с. 424].

Іншими словами, оказіоналізми є авторськими неологізмами, які використовуються за правилами словотвору лише в умовах певного контексту, як лексичний засіб художньої виразності. Вони є тими словами, котрі утворюються за прикладами вже наявних у мовній системі слів. Вони відображають особливості світобачення автора твору, розширюють образні засоби і слугують одним із способів творення мовної гри. Вивчення нових слів та аналіз способів їх виникнення відображають найбільш характерні тенденції у зміні словникового складу мови [9, с. 239].

В *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* у визначенні оказіоналізмів звертається увага на *спонтанність* створення такої лексичної одиниці, яка зазвичай залежна від контексту та спрямована на позначення нового чи поки невідомого об'єкта, явища, стану [14, с. 805]. Відповідно до *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*, англійський варіант терміну – *ponce word* – характеризується *короткочасністю* та *одноразовістю* вживання, адже походить від виразу *for the once* – на один раз [15, с. 132].

Ще однією характерною рисою оказіоналізмів є їхня *однозначність*, при цьому вони завжди багатші від звичайних слів з узуальним змістом.

Отже, серед ознак, що відрізняють оказіональне слово виділяємо наступні:

- незафіксованість у словнику,
- спонтанність створення і, як результат, порушення норм вживання,
- невідтворюваність у «готовому вигляді» в акті комунікації (тобто належність певному автору),
- короткочасність та одноразовість вживання,
- однозначність,
- експресивність значення,
- залежність від контексту.

Вивчення способів утворення авторських оказіоналізмів дуже захоплюючий процес, де нове слово розкладається на компоненти, і кожен компонент, у свою чергу, змінює значення, «трансформуючи» його в оказіональне. Оказіоналізми відсутні в мовному узусі, але створюються з певною метою за законами словотвору або порушуючи їх [8, с. 424].

Далі проведемо аналіз оказіоналізмів, обраних методом суцільної вибірки з романів Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера з погляду способів словотвору.

Найпоширенішим способом утворення оказіоналізмів є деривація, а саме – **афіксація**, тобто утворення нових слів від основ існуючих слів за допомогою суфіксів та префіксів. Знання значень суфіксів і префіксів допомагає визначити значення незнайомих слів, утворених від вже знайомих. Важливо, що в оказіональному словотворенні зовсім необов'язково використовувати афікси англійської мови. Трапляються випадки, коли оказіональне слово утворено за допомогою граматик інших мов.

Прикладами цього типу окказіоналізмів слугують *власні імена*, такі як: *Pius Thickness*, де прізвище *Thickness* утворено шляхом додавання суфікса *-ness* до основи прикметника *thick*; *Scabior* утворено за допомогою додавання до основи *scabby* суфіксу *-o*.

Назви *заклять* також утворені шляхом застосування афіксації:

- *Apparation* поєднує латинську основу *appareo* (з'являтися) й англійський суфікс *-tion*;

- *Muffiato* об'єднує основу *muffle* й суфікс *-iato*;

- *Petrificus Totalus*: в першій частині окказіоналізму до основи дієслова *petrify* додано суфікс *-us*, в другій частині основа прикметника *total* поєднується із суфіксом латинського походження *-us*;

- *Obliviate* об'єднує англійську основу *oblivion* й суфікс *-ate*, проте, в даному випадку, основою так само може служити латинське слово *oblivio* (забуття);

- дієслово *to de-gnome (a garden)* утворено шляхом додавання до основи *gnome* префікса *de-*, тим самим, утворюючи значення «позбутися гномів».

Запозичення є ще одним способом збагачення мови художнього твору окказіоналізмами. Наприклад, французький вислів *vol de mort*, що в перекладі означає *полім смерті*, об'єднуючись, утворює ім'я найлютішого ворога молодого чаклуна Гаррі – *Волдеморт*.

Ім'я батька однієї з подружок Гаррі – *Xenophilus Lovegood* – об'єднує грецькі основи *xenos* (дивний) і *phile* (любов), таким чином, ім'я характеризує персонажа як людину, що любить дива.

Поєднання французької основи *mer* та англійської *people* утворює окказіоналізм *merpeople*, тобто *морські жителі*.

Не менш важливим способом утворення окказіоналізмів є **скорочення** чи **аббревіація**, тобто утворення окказіонального слова шляхом скорочення вихідних слів. Даний спосіб відносять до галузі мовної економії, він відображає сучасні тенденції

глобалізації й пов'язаний із прагненням сучасного суспільства до універсалізації й уніфікації мовних засобів вираження сенсу. В тексті досліджуваного роману зафіксовані такі приклади аббревіації:

- **NEWT** – *Nastily Exhausting Wizarding Tests* (злісно виснажливий чарівний іспит): таку назву отримав іспит, який склали випускники Гогвортсу наприкінці свого навчання у школі й потім, відповідно до результатів іспиту, отримували роботу. про Гаррі Поттера, котрий допомагає отримати відповідну роботу і складається наприкінці сьомого року навчання.

- **S-P-E-W** – *Society for the Promotion of Elfish Welfare* (товариство сприяння ельфового добробуту) – Громадська Асоціація Відновлення Незалежності Ельфів була заснована у Гогвортсі Герміоною Грейнджер через, адже до ельфів ставилися несправедливо, і дівчинка прагнула захищати їхні права.

Перший з наведених прикладів є випадком акронімії, тобто це ініціальна аббревіація, що вимовляється як слово, тоді як другий приклад – власне ініціальна аббревіація.

Ще один спосіб утворення окказіоналізмів – **контамінація**, сутність якої полягає в наступному: при з'єднанні двох узуальних основ народжується окказіоналізм. При «злитті» частина одного слова не входить в окказіоналізм, але несе в собі фонову інформацію. Дане явище характерне для розмовної мови та є порушенням літературної норми. В творах про Гаррі Поттера окказіоналізмами, що утворені шляхом контамінації, є: *Dementor* – поєднання основ *dement* і *tormentor*, в результаті чого окказіоналізм набуває значення «мучителя, що зводить з розуму»; *Wizengamot* – слова *wizard* і *witenagemot* утворюють окказіоналізм, який означає «раду найстаріших чарівників»; *to be splinched* – окказіоналізм, утворений за допомогою *split* і *inch*, набуває значення «відокремлення частини від чогось».

Утворення окказіоналізмів відбувається і шляхом **конверсії** – безафіксний, морфолого-синтаксичний шлях словотвору, при якому «переміщення» новостворених слів з однієї частини мови в іншу відбувається без будь-яких змін [стаття]. Проілюструємо прикладом: *Many of the girls 'ooooohed!' at the sight of the unicorn* [16, с. 436], – в якому має місце випадок окказіональної вербалізації, тобто семантично-синтаксичний перехід вигуку у дієслово.

Важливо зауважити, що окказіональні слова не мають еквівалентів в інших мовах, тобто вона є безеквівалентною, яку доречніше не

перекладати, а саме «передавати». Тому для повного розуміння okazіоналізмів необхідно вникати до до їхнього складу, розкладаючи на компоненти.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти наступних висновків. Okazіоналізми представляються багатофункціональними лексичними новоутвореннями, що описують явища художньої реальності. Вони є невід’ємною частиною жанру фентезі, адже підкреслюють унікальність створеного письменником світу.

Романи Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера дуже багаті на okazіональні слова, які стосуються всіх сфер життя магічного світу. Вони утворені різними способами. Встановлено, що найпошире-

нішим способом є деривація (а саме афіксація). Okрім афіксації, зафіксовані okazіоналізми, що утворені шляхом скорочення (чи абревіації), контамінації, конверсії. Поширено вживання запозичень з різних мов (зокрема, латинська, грецька, французька) задля створення нового слова.

Взагалі, процес створення okazіоналізмів є творчим. Він спрямований не на підпорядкування правилам і нормам мови, а навпаки, на випробування її можливостей. Перспективу нашого дослідження вбачаємо у вивченні перекладацьких технік передачі okazіональної лексики українською мовою на матеріалі романів Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрусак І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2003. 20 с.
2. Белозьоров М.В. Англійські лексичні та фразеологічні новотвори у сфері економіки: структурний, семантичний і соціофункціональний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2003. 19 с.
3. Винарчик О. «Магічна» термінологія «Гаррі Поттера» у творчості Джоан Кетлін Роулінг. *Актуальні проблеми сучасної термінології. Збірник наукових праць: Матеріали регіонального науково-практичного семінару*. Дрогобич, 2009. С. 156–159.
4. Жулінська М.О. Концептуальна парадигма інформаційних неологізмів (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2011. 20 с.
5. Зацний Ю.А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя, 2001. 385 с.
6. Левицький А.Е. Актуальні проблеми розвитку неології (на матеріалі сучасної англійської мови). *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. Вип. 23. Житомир, 2005. С. 16–21.
7. Нешко С.І. Афіксальне вираження конотації в англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2002. 19 с.
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава: Дозвілля-К, 2006. 716 с.
9. Сеньків О.М. Індивідуально-авторське словотворення у творах жанру фентезі. *Науковий вісник ДДПУ ім. І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. Вип. № 3, 2015. С. 238–244.
10. Солодова О.С. Лінгвокогнітивні характеристики композиції тексту англійських казок Дж. К. Роулінг : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2008. 20 с.
11. Турчак О.М. Okazіоналізми як об’єкт лінгвістичного дослідження. *Українська мова*. Вип. 2. 2004. С. 47–55.
12. Шпак І.В. Літературна пародія як форма творчого сприйняття книг Дж. К. Роулінг: проблема перекладу та рецепції. *Література в контексті культури*. Вип. 23(1). 2013. С. 123–128. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/lvk_2013_23\(1\)_23.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/lvk_2013_23(1)_23.pdf)
13. Янков А.В. Соціально-політичні неологізми та okazіоналізми в американському варіанті англійської мови: структура – семантика – функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : Львів, 2004. 20 с.
14. Bussmann H. *Routledge Dictionary of language and Linguistics*. Taylor & Francis e-Library, 2006. 1304 p. URL: https://www.academia.edu/21666719/Routledge_Dictionary_of_Language_and_Linguistics
15. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press, 1997. 495 p.
16. Rowling J.K. *Harry Potter and the Goblet of Fire*. London : Bloomsbury, 2000. 636 p.
17. Rowling J.K. *Harry Potter and the Deathly Hallows*. London : Bloomsbury, 2010. 831 p.